

Fehér Boróka – Lengyel Lea: Hajléktalan nők biztonsága koedukált intézményekben

Absztrakt

Tanulmányunkban a hajléktalan nők biztonságának témáját járjuk körbe. Bár a hajléktalan emberek biztonságának kérdését több hazai kutatás érinti, azok jellemzően nem vizsgálják külön a nők tapasztalatait. A nemzetközi és hazai szakirodalmak ismertetése mellett bemutatunk három felmérést, melyet a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei felhasználói között végeztünk. Elsőként bemutatjuk a hajléktalan nők korábbi tapasztalataival kapcsolatos, a szociális munka dokumentációjának másodelemzésével nyert adatainkat, majd az intézmények szolgáltatásait igénybe vevő nők körében végzett kérdőíves Szükségletfelmérés vonatkozó eredményeit, végül pedig az Ügyfélelégedettségi felmérés biztonsággal kapcsolatos válaszait elemezzük. Ezekről több szervezet munkatársaival egyeztettünk, s visszajelzéseiket, észrevételeiket is beépítettük a konklúziók közé. Mindezek a változtatási és fejlesztési javaslatok, jó gyakorlatok nemcsak a hajléktalanellátó szervezetek számára lehetnek fontosak, hanem minden olyan szociális intézménynek, mely nőket (is) támogat.

Kulcsszavak: biztonság, hajléktalanság, nők, szociális munka, koedukált intézmények

Abstract

In our study, we explore the issue of safety among homeless women. While the question of safety for homeless people is addressed by several domestic studies, these typically do not separately examine women's experiences. In addition to reviewing international and Hungarian literature, we present three pieces of research conducted among users of the Budapest Methodological Centre of Social Policy and its Institutions. First, we present data obtained from secondary analysis of social work documentation regarding the previous experiences of homeless women. Then, we discuss relevant findings from the Needs Assessment survey conducted among women using its services. Finally, we analyse the responses related to safety from the Customer Satisfaction survey. We consulted with employees of several organizations about these findings and incorporated their feedback and observations into our Conclusions. These recommendations, along with best practices, can be important not only for organizations providing services to the homeless but for any social service that supports women.

Keywords: safety, homelessness, women, social work, mixed services

Bevezetés

Elemzéseink során többször látóköörünkbe került, hogy a hajléktalan nők milyen biztonságukat érintő kérdésekkel, kihívásokkal találkoznak a mindennapokban. Kutatóként és szociális munkásként is tapasztalatunk, hogy egy hajléktalanná vált nő és férfi nemcsak másként éli meg a lakásvesztését, hanem más szükségletei vannak mind intézményen belül, mind azon kívül. Jelen munkánkban arra keressük a választ, hogy a legalapvetőbb szükséglet, a biztonságérzet hogyan biztosítható olyan hajléktalanellátó intézményekben, ahol nők és férfiak koedukáltan élnek együtt.

Tanulmányunk alapját a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményeinek (BMSZKI) belső kutatásai, a telephelyi adottságai, valamint kettőnk korábbi kvalitatív másodelemzésének adatai adják. A főváros legnagyobb hajléktalanellátó szervezeteként minden ellátási szinten kínál szállást és szociális munkát egyedülálló nőknek, illetve pároknak is, azaz éjjeli menedékhelyen, átmeneti szállón és egészségügyi intézményben is. Az utcai gondozó szolgálat rendszeresen látogat közterületen élő nőket (és férfiakat). Így pedig nemcsak azt kell ismernünk, milyen szükségletei vannak egy hajléktalan nőnek, hanem válaszolnunk kell azokra a kihívásokra is, melyek a férfi-nő elhelyezésből adódnak – legyen szó akár párkapcsolatról, akár „csak” közös épülethasználatról.

Tanulmányunkban először bemutatjuk a téma általunk ismert hazai és nemzetközi szakirodalmát, majd ismertetjük az elmúlt évek során a BMSZKI ügyfeleivel készített kutatások eredményeit. Az adatok számszerű megjelenítése mellett az okokat is feltérképezzük, így megtámogatva azt a szándékunkat, hogy más ellátotti körrel dolgozó szociális intézmények is választ találjanak a hozzájuk fordulók nemek szerinti eltérő szükségleteire, biztonságérzettel kapcsolatos megéléseikre. A cikkünk végén megfogalmazott változtatási lehetőségek így nemcsak a hajléktalanellátásban hozhatnak pozitív változást a (női) ügyfelek intézményen belüli életében, hanem azok reményeink szerint átültethetők a szociális ágazat más ellátóhelyeire is.

Maga a téma, a biztonság nagyon tág. Mind a fogalmat, mind annak érzetét, akár növelését több terület tárgyalja. A biztonság ugyanúgy releváns például a had- és rendszertudományban, a kémiai reakciókkal folytatott kutatásokban, a közlekedéstudományban. Ha csak társadalomtudományi fókusszal vizsgáljuk a biztonságot, akkor is igen széles spektrumon gondolkodhatunk. Van kutatás, ami a biztonság megélésével kapcsolatban a bűnözéstől való félelmet járta körül, ezen belül is megkülönböztette a direkt és indirekt hatásokat, előbbieik közé sorolva a valós sérüléssel járó atrocitásokat, utóbbiak közé pedig a támadástól való félelem miatt kialakuló szorongást és a mentális egészségre gyakorolt hatását (Horváth – és Tóth, 2015). A félelem- és biztonságérzetet erősen befolyásolja a saját tapasztalat az áldozattá válásban, de bizonyos demográfiai tényezők is: a nők és az idősebbek félelemérzete magasabb, mint a férfiaké és fiatalabbaké (Dusek, 2015). A biztonság témájához erősen kapcsolódik a bizalom is (Róbert, 2020).

A biztonság és az otthon fogalmát Young (2005) társadalmi és politikai szempontok alapján elemzi. Elméletében a biztonság olyan állapotot jelent, amelyben az emberek – különösen a nők – nincsenek kiszolgáltatva a folyamatos fenyegetettségnek és sebezhetőségnek. Ez a biztonság szorosan összefügg a társadalmi igazságossággal és a közösségi struktúrákkal, amelyek vagy támogatják, vagy akadályozzák a nők és más

marginalizált csoportok biztonságát. Az „otthon” Young gondolatrendszerében nem pusztán fizikai tér, hanem olyan helyszín, ahol az emberek autonómiát és önazonosságot élvezhetnek. Az otthon biztonságot és menedéket kellene jelentsen, ahol az embereket nem fenyegeti semmi és senki, és ahol szabadon kifejezhetik önmagukat. Saját kutatásunkban tényleges otthon híján az „otthonpótló” intézményeken belüli biztonságot mint fizikai védettséget és (újbóli) bántalmazástól való mentességet vizsgáljuk, beemelve a szociális munkások felé megélt bizalom vizsgálatát.

Hajléktalan és nem hajléktalan nők biztonsága a hazai és nemzetközi kutatások tükrében

Számos nemzetközi kutatás (pl. Baptista, 2010, Reeve et al., 2006) leszögezi, hogy bár a különböző hajléktalanszámlálások rendszerint lényegesen kevesebb nőt találnak ebben az élethelyzetben, az adatokat fenntartásokkal kell kezelni. Hazánkban rendszeres számlálás nincs, az évről évre ismétlődő kérdőíves felmérés, a Február 3 kutatás¹ pedig a hajléktalanszállókon, illetve a közterületen élőkre terjed ki.² A szállók többsége meghatározott számú nőt és férfit tud fogadni, s több településen egyáltalán nincs női szálló vagy szoba. Az 1993. évi III. törvény, mely a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról rendelkezik, a 86.§-ban meghatározza, hogy egy adott lélekszám feletti település milyen intézményeket köteles fenntartani, azonban ezek speciális profiljáról nem tesz említést (pl. mindkét nem részére legyen hozzáférhető, akadálymentes legyen). A Február 3 kutatás nem fedi le a családok átmeneti otthonaiban és anyaoththonokban élő nőket, vagy a bántalmazott nők menedékhelyein rejtőzködőket. A nők gyakrabban szívességi lakáshasználók, akár bántalmazó és egyenlőtlen kapcsolatokba menekülve (Tomas – és Dittmar, 1995), így remélve védelmet a világgal (és a többi férfival) szemben.³ Több európai országban ezek a nem megfelelő, nem biztonságos lakásban élő emberek is hajléktalannak számítanak (lásd a mellékletben az ETHOS – A hajléktalanság és a lakhatásból való kirekesztettség európai tipológiáját).

Mivel az utcán alvás különösen veszélyes lehet nők számára, sokáig úgy tekintették, hogy a közterületi hajléktalanság nőket nem vagy csak elvétve érinti. Ezzel szemben a hazai felmérések szerint a szűken vett hajléktalan élethelyzetű nők körülbelül egyharmada éjszakázik közterületen, bár az arány településenként – részben a nők számára elérhető férőhelyek száma miatt is eltérő (Fehér és Kovács, 2018); továbbá Budapesten az utcán élők harmada nő (Breitner és Pataki, 2024). Kutatási adatok ugyanakkor azt mutatják, hogy a

¹ A kutatás keretében 1999 óta végeznek minden évben adatfelvételt hajléktalan emberek körében, változó tematikával, az élethelyzetük, lehetőségeik és problémáik alaposabb megértése céljából.

² Míg egy számlálás a hajléktalan emberek számának megállapítását is célozza, a Február 3 kutatásban rendszerint a hajléktalanellátó szervezetek egy része vesz részt. Mindezek miatt az eredményekből nem lehet általánosítani a hajléktalan emberek összességére, azonban fontos támpontokat nyújtanak a főbb jellemzők megismeréséhez.

³ „A legveszélyesebb választási lehetőség egyedül aludni bárhol is, férfi nélkül, aki védelmet jelentene a többi férfival szemben, mind a magányosság, mind a biztonság terén. A nő biztonsága a férfiaktól függ. ... Úgy tűnik, mintha a hajléktalan nők nem akarnák elfogadni a felajánlott szolgáltatásokat. Azt mondják, inkább elviselnek egy bizonyos mennyiségű fizikai bántalmazást a kapcsolaton belül, és érzik magukat nagyobb fizikai és érzelmi biztonságban, minthogy elfogadják a szociális szolgáltatások által felajánlott, kevésbé biztonságos szálláshelyet az avval járó elszigeteltséggel.” (Tomas – Dittmar 1995: 509)

szállón éjszakázó nők többsége is aludt már közterületen (egy angliai kutatásban a válaszadók 60%-a – Reeve et al., 2006), csak nem feltétlenül azokon a helyeken, melyeket az Egyesült Királyságban a rendszeres utcai számlálások során felkeresnek (Wright et al., 2024). May, Cloke és Johnsen (2007) megfigyelte, hogy a közterületen élő nők egy része olyan alvóhelyet választ, ahol még az utcai gondozószolgálatok sem feltétlenül találkoznak velük (például a város központjától távol, erdős helyeken, elhagyatott épületekben).⁴ Mások párkapcsolatban vagy egy csoport tagjaként élnek az utcán, akár látható(bb) helyeken. A közterület ugyanakkor biztonságosabb is lehet, mint egy bántalmazó családi közeg. Breton és Buston (1992) azt találták, hogy sok családon belüli erőszak elől menekülő nőnek sikerült elkerülni az újbóli bántalmazást hajléktalanként, és bár ez nem azt jelenti, hogy az utcák biztonságosak lennének a nők számára, de bizonyos helyzetek még ennél is rosszabbak. A közterületen élő nők nem pusztán (potenciális) áldozatok: több stratégiát követnek a biztonság megteremtése érdekében (Huey és Berndt 2008, Reeve et al., 2006) akár viselkedésükben, öltözködésükben, vagy akár olyan jól látható alvóhelyek választásában, melyeket biztonságosnak ítélnék (pl. köztéri kamerák látóterében).

A hajléktalan nők számára az intézmények sem feltétlenül jelentenek biztonságos teret, amennyiben koedukáltak. Huey és Berndt (2008) észak-amerikai nagyvárosokban több olyan nővel készített interjút, akik nem pusztán a közterületen, hanem a népkonyhákban vagy épp az „olcsó” szállodákban tapasztalt veszélyekről számoltak be (egy utóbbiban például folyamatosan dörömböltek a szomszédok a nők ajtaján, bebocsátást követelve). Baxter (1991) is a zárható ajtók hiányát említi a koedukált szállókban élő nőket (és gyerekeket) veszélyeztető tényezőként, míg az angol nők inkább a biztonságos hálótermekben maradtak és kerültk a férfiakkal közös tereket az átmeneti szállókban (May, Cloke és Johnsen, 2007).

Egy francia kutatás során (Miragliese et al., 2021) három, koedukált hajléktalanszállón élő nővel, illetve többségükben női dolgozókkal készítették interjút. Szinte minden hajléktalan nő szenvedett már el élete során erőszakot, és bár ezen esetek többsége korábban történt, minden ötödik válaszadót érték a szállóra kerülése óta is atrocitások – a többségüket a szállón élő férfiak, akár saját párjuk bántalmazta, néhány nő pedig közterületen szenvedett el bántalmazást. Minden tizedik válaszadó mondta azt, hogy a bántalmazás azóta is fennáll, és a nők egyötöde nem érezte magát biztonságban az intézményekben (itt is rendszeresen kopogtak idegen férfiak éjszaka a szobáik ajtaján). A nők többsége örömmel vette volna, ha a szállón akár egyéni esetkezelés, akár csoportos beszélgetés formájában foglalkoznának a témával, illetve szerették volna, ha a házirendet szigorúbban betartatnák.

A három intézmény közül abban érezték magukat a nők legnagyobb biztonságban, ahol férfiak csak gyerekekkel együtt tartózkodhattak, nők pedig gyermekkel vagy anélkül is – a másik két intézményben azonban, ahol több volt a férfi, mint a női lakó, a nők harmada feszélyezve érezte magát a közösségi helyiségekben napközben, és több mint a felük éjszaka is. Ez akár ahhoz is vezetett, hogy éjszaka futva közelítették meg a mosdót, vagy vödröt készítettek be az ágyuk mellé, hogy ne kelljen elhagyniuk a biztonságot jelentő szobát. A nők 39%-a mondta azt, hogy szívesebben élne csak nőket fogadó szállón.

⁴ Reeve et al. (2006) mintájában mindössze a nők 12%-a állt kapcsolatban utcai gondozó szolgálattal, amikor közterületen élt.

A munkatársakkal (intézményvezetőkkel, szociális munkásokkal és segítőkkel) folytatott beszélgetésekből is az derült ki, hogy a szállókon nem volt bántalmazással kapcsolatos eljárásrend, és a többség nem érezte, hogy elég tudása lenne a párkapcsolati erőszak felismeréséről és a felek támogatásáról. Több kolléga maga is szemtanúja volt a szállón nők bántalmazásának (többnyire a párjuk ütötte meg a nőket), és a kutatást végző nőket is több alkalommal érte verbális inzultus vagy megfélemlítés.

Több megoldást is felvázoltak a nők biztonságérzetének javítása érdekében. Ilyen volt például a fizikai terek átalakítása (csak női terek, folyosók, akár intézmények kialakítása és biztosítása, vagy a világítás erősítése), a munkatársak képzése és érzékenyítése, a nők biztonsággal kapcsolatos tapasztalatainak megismerése és figyelembevétele.

A hazai, hajléktalan emberekkel kapcsolatos vizsgálatok többsége nem fókuszál a nők és a férfiak eltérő tapasztalataira, így itt általánosságban tekintjük át a hajléktalan emberek biztonságával kapcsolatos szakirodalmakat. Szoboszlai, Fábián és Hüse nyíregyházi hajléktalan emberekkel készített interjúk alapján úgy látja, hogy legalább kétharmaduk szenvedett már el valamilyen kárt, jellemzően anyagi jellegűt (lopás, rablás), vagy verést. Bár a válaszadók az éjjeli menedékhelyeket tartották a bűncselekmények szempontjából a legveszélyesebb intézménynek, többen számoltak be megalázásról, zaklatásról, bántalmazásról a lakosság részéről is. A téma felderítését nehezíti, hogy a hajléktalan emberek ritkán tesznek rendőrségi feljelentést, „nem gondolják, hogy az igazságszolgáltatás mellettük is működik, és az elkövető büntetést kaphat” (Szoboszlai, Fábián és Hüse 2008: 104). Győri szintén megállapítja, hogy a közterületen élő emberek többsége már volt bűncselekmény áldozata, s ennek fokozottabban vannak azok kitéve, akik éjszaka is közterületen vannak. Egyesek emiatt rejtőzködő életmódot folytatnak (olyan helyen éjszakáznak, ahol nem láthatók), míg mások „inkább a nagy forgalomban, a társas nyilvánosság védelmében érzik biztonságban magukat.” (Győri, 2008b: 201). A hajléktalanszállók közül a hajléktalan emberek előnyben részesítik azokat, amelyet biztonságosnak tartanak⁵, és a rossznak tartott szállókat is elsősorban a biztonsággal kapcsolatos problémák⁶ miatt értékelik negatívan (Győri és Gurály 2013).

Győri (2008a) Budapesten és Debrecenben közterületen élő hajléktalan emberekkel készült interjúk⁷ alapján megállapítja, hogy a közterületen élő nők inkább élnek másokkal (élettárssal, csoportban, baráttal), és a megélhetési lehetőségeket (alkalmi munka, kukázás, kéregetés) is ezekkel az emberekkel közösen keresik, míg a férfiak többsége egyedül él és egyedül keresi a pénzt is. Ugyan nem bocsátkozik találgatásokba ennek okával kapcsolatban, de az egyik lehetséges magyarázat a társak bizonyos szempontból való védő szerepe. Breitner (2016) arra mutatott rá, hogy bár a hajléktalan emberek élethelyzetében váltakoznak a

⁵ Válogatás a Február 3 kutatás „jó szálló” jellemzőivel kapcsolatos válaszokból: „a bűnözés meg van akadályozva”, „a többi helyen verekedés van”, „itt a legkevesebb a konfliktus”, „nem kell verekedni”, „az öregeket békén hagyják”, „nincs lopás, van fegyelem”, „itt nem bántanak”, „nem molesztálják”, „nincs balhé” (Győri–Gurály 2013: 194-196).

⁶ Válogatás a Február 3 kutatás „rossz szálló” jellemzőivel kapcsolatos válaszokból: „késelés, verekedés, alkohol”, „kannibálok vannak ott (lopás, rablás, bunyó)”, „sok a börtöntöltelék”, „állandó balhéak vannak”, „úgy hallotta, tele van betörőkkel”, „tolvaj banda és megverték”, „terrorizálás”, „még a cipőjét is ellopták a lábáról”, „még az ágyat is kilopják, ha nem figyel” (Győri–Gurály 2013: 199-200).

⁷ A 161 válaszadó között mindössze 24 nő volt.

hajléktalan és nem hajléktalan epizódok, a nemek között különbség mutatkozik ezek között a lakhatás biztonságossága tekintetében: a nők között magasabb volt azoknak az aránya, akik „súlyosan kiszolgáltatott (bántalmazott) helyzetben” éltek hajléktalanná válásuk után lakásban – „*kétszer-háromszor gyakoribb a szidás, a verés és a kényszerű összefekvés olyanokkal, akikkel nem akartak, mint a férfiak között*” (Breitner, 2016: 98).

Hajléktalan nők biztonsága egy szervezet intézményeiben

A BMSZKI a közvetlen szociális ellátásokon túl többek között úgynevezett módszertani tevékenységet, saját kutatásokat, adatelemzéseket is végez. Intézményeinek jelentősebb része koedukált, a nappali melegedőkön túl az éjjeli menedékhelyek és átmeneti szállók között is vannak olyanok, ahol egyedülálló vagy párjukkal, barátjukkal, családtagjukkal érkező felnőtt férfiakat és nőket is fogadnak.⁸ 2023-ban a szállókon megforduló hajléktalan emberek majdnem 40%-a nő volt (Breitner – és Pataki, 2024).⁹ Az elmúlt években így a hajléktalan nők, az ő speciális szükségleteik és tapasztalataik váltak a szervezet figyelmének egyik kiemelt témájává. Az alábbiakban az ezzel kapcsolatos három adatgyűjtést és azok eredményeit mutatjuk be. Az első adatelemzés a hajléktalanná válás folyamatát és a nők speciális szempontjainak megjelenését vizsgálta a szociális munka gyakorlatában. A második vizsgálat célja a nők szükségleteinek feltérképezése volt, itt foglalmazódott meg először a biztonság iránti igény. Többek között erre alapozva alakítottuk ki az Ügyfélelégedettségi kérdőívet, melyet harmadikként mutatunk be. A felmérések tanulságait a munkatársakkal különböző fórumokon közösen beszéltük át, így javaslataink is több szakember álláspontját tükrözik.

A hajléktalan nők korábbi tapasztalatainak feltérképezése

Közös adatelemzéseink során hajléktalan nők élettörténeteivel foglalkoztunk, s vizsgáltuk őket több szempont szerint (Fehér és Lengyel, 2023a és 2023b, 2024). Ezen felméréseinkből az rajzolódott ki, hogy a korábban megélt traumatikus emlékek, főleg a bántalmazások, nagyon élénken és aktívan határozzák meg az ügyfelek mentális állapotát, tűrőképességét, adott esetben az intézményi kerethez való alkalmazkodásuk képességét. Nem meglepő módon a gyermekkori és a párkapcsolati bántalmazások szerepe rajzolódott ki legélesebben, de többen beszéltek arról is, hogy milyen hajléktalan nőként közterületen élni.

⁸ A Váci úti Éjjeli menedékhely és Nappali Melegedő csak nőket, a Külső Mester átmeneti szálló csak férfiakat fogad. A többi intézmény vagy egész évben, vagy az év egy részében koedukáltan működik – vagy olyan épületben található, amelyet (legalább a nap egy részében) férfiak és nők is használnak (pl. Könyves Éjjeli Menedékhely és Nappali Melegedő, mely éjszakára csak férfiakat, míg nappalra nőket is fogad).

⁹ Ez lényegesen magasabb a Február 3 kutatás országos adatainál, és egyben jól illusztrálja, hogy az eredmények inkább a nők számára igénybevehető férőhelyek számát, nem pedig a hajléktalan nők arányát mutatják (lásd Fehér–Kovács 2018).

Gyermekkori bántalmazások

A mintánkba került 50 nő¹⁰ legtöbbször a bántalmazás minden formáját átélte, különbség leginkább abban mutatkozott, hogy milyen gyakran és milyen hosszán, milyen típusú és ki által elkövetett bántalmazás áldozata volt gyermekkorában. Ezekről a gyermekkori traumákról főként az első interjúkból, illetve néhány esetben a gondozási naplóból van információnk. Előbbi egy első beszélgetés az esetkezelő szociális munkás és a lakó között, az átmeneti szállóra költözést követő napokban. Mivel ennek kötelező témája a gyermekkor, a nők esetében sokszor kiderül, hogy valamilyen bántalmazás túlélői voltak. Azonban a későbbi közös munka során (nemcsak átmeneti szállón, hanem egyéb ellátási formában) is előtérbe kerülhetnek a traumatikus élmények, hiszen minden esetben kihatással vannak a hajléktalan nők jelenlegi állapotára, több esetben ismétlődnek is, vagy akár pszichés vagy szerhasználati probléma kapcsán mutatkoznak meg olyan mértékben, hogy az a szociális munkás számára teendőt fogalmaz meg.

Az elhanyagolást említik a legkevesebbszer ezek a dokumentumok. Feltételezésünk szerint ennek nem az az oka, hogy az általunk vizsgált hajléktalan nők egy része gyermekkorában ne tapasztalta volna meg ezt a bántalmazási formát, sokkal inkább az lehet a háttérben, hogy annyira természetesnek veszik, hogy szükségleteiket vagy igényeiket nem elégitették ki a körülöttük lévő felnőttek, hogy említést sem tesznek erről, vagy akár a „nagyobb” traumák elfedik ezeket a megéléseket. Az elhanyagolásra példa egy esetkezelő alábbi leírása: *„Édesanyja 8 hónapos korában egyedül hagyta a házban ahol éltek, a nagymamája (apai) törte rá az ajtót és tett jelentést a gyámhivatalnál.”*¹¹

Egy fokkal láthatóbb és megfoghatóbb a fizikai bántalmazás, melyre éppen ezért sokkal több példát találtunk. Az alábbi részletben bár az ügyfél konkrétan nem mondja ki, hogy a szülői házban bántották, de a sorok között olvasva erős vélelem merül fel: *„>Nagyon csendes lány voltam. Félős, bezárkózott.< Mindig sírt, nem merte elhagyni a lakást. Még a közeli boltba sem ment le. A XIII. kerületben laktak. Nem volt ablak, csak fóliával takarták be az üveg helyét. Nem volt villany és fűtés sem. Az apja sokat ivott. A szomszédok értesítették a gyámhatóságot. Hárman voltak testvérek akkor. Az anyja a negyedik gyereket várta. Ő állami gondozásba került. Ekkor hat éves volt.>Nagyon kemény évek voltak.<Sokszor kapott büntetést, de az okát nem tudja.”* Egy másik nő a nevelőszülőknél szenvedett el fizikai bántalmazást: *„a nevelőszülő lányai bántották, szolgának használták”*. Volt, aki szigorú tradíciókkal rendelkező családban nevelkedett, ahol egy konkrét cselekedet váltotta ki a fizikai erőszakot: *„szülei úgy megverték a szüzessége elvesztése miatt, hogy kórházba került”*. A gyermekkori bántalmazás mentális lenyomatát így foglalta össze egy nő: *„Szüleim csak arra tanítottak meg, hogyan legyenek öngyilkos.”*

Több hajléktalan nő számolt be arról, hogy gyermekkorában szexuális erőszak áldozata lett. Ezek a nem kívánt szexuális együttlétek a legtöbb esetben megfélemlítéssel, fizikai fenyegetéssel jártak együtt. *„Apja gyerekként szikét a nyakához tartotta, és úgy*

¹⁰ A kvalitatív adatgyűjtés során 50, a BMSZKI átmeneti szállóin élő 50 év alatti nő szociális munka dokumentációjának másodelemzését végeztük el – lásd Fehér – Lengyel (2023).

¹¹ Az itt szereplő idézetek a korábban említett dokumentumokból, azaz az első interjúkból és gondozási naplóból származnak. Az interjúalanyok anonimitása érdekében nem használunk keresztnévket az esetbemutatók során, illetve minden más adatot is kivettünk, melyek beazonosításra alkalmasak lehetnek (pl. településnevek, kivéve a fővárosi kerületeket).

kényszerítette szexuális együttlétre”, „Édesapja szexuálisan zaklatta őt és nővérét”, „apja megerőszakolta, második gyermeke ebből született”.

Párkapcsolati bántalmazások

A gyermekkorból hozott minták, a kiszolgáltatott helyzet sok esetben felnőttkorban is bántalmazó kapcsolatokat eredményeztek. Több esetben a bántalmazás elől menekült a nő a hajléktalanságba – találkoztunk olyan történettel, ahol a fiatal nő kamaszkorában édesanyjával költözött el a bántalmazó férjtől/apától, más saját másfél éves kisfiával került az utcára egy különösen erőszakos eset után. *„A gyermekei apjával 16 éves kora óta, tíz éven át voltak együtt. A párja dolgozott, a gyerekeinek mindent megadott, ezzel nem volt semmi probléma. K-val viszont nem bánt jól. Ez egy éveken át tartó bántalmazó kapcsolat volt, amelyből K. nem tudott, de nem is mert kilépni. 2017 -ben azonban Budapestre jött, mert már nem bírta tovább azt az életet, ... négy gyermekével egy anyaothonba költözött.”*

Más esetekben nem ennyire egyértelmű a kapcsolat, de egy (vagy több) bántalmazó párkapcsolat lezárása után a nő már egyedül folytatta az útját, így válva hajléktalanná. *„18 éves korában, az akkori élettársához költözött. Tőle született egy fiú gyermeke. Az élettársa többször bántalmazta. Kórházba is került a verések miatt. (Az interjú ezen pontján R. elsírta magát.) ... Ekkor kezdődtek a pszichés problémái. A gyerekével és az anyjával évekig egy parkban éltek. ... Legutóbbi élettársa is bántalmazta. Feljelentést is tett ellene. Az ügy kivizsgálása folyamatban van.”*

Hajléktalanság során megélt bántalmazások

A tanulmányunk elején már volt szó a közterületi életvitellel járó veszélyekről. Ezt illusztrálja az alábbi interjúrészlet, amely többféle kockázatra is felhívja a figyelmet. *„Két évig lakott az utcán, lépcsőházakban, foglalt lakásokban, haveroknál, ismerősöknél is meghúzta magát. Még egy telet nem bírt volna ki a hidegben, fapadokra nem akart bemenni. Ezért döntött most már időben, hogy szállást keres. A tavaly télen tüdőgyulladással, 42 fokos lázzal vitték be a kórházba, melleleg kiderült, hogy elkapta a hepatitisz A-t is. Másfél évvel ezelőtt ismerkedett meg egy „emberkével”, akivel együtt „csöveskedett”. Megjegyzi, hogy szeretné, ha ő is bekerülne a szállóra. Az utca kinszenvedés volt, sörös dobozokat szedni, elviselni az embereket, az utca zaját. Amikor erről beszélt, befogta a fülét.>Szépen kérem engem ne kérdezzon a múltamról, főleg az utolsó négy évről ne! Inkább a jövőről beszéljünk, az érdekel. A jövő.<”*

Az itt bemutatott idézetek és történetek lehetőséget adnak arra, hogy a hajléktalan nők biztonságérzetéről való gondolkodásba beemeljük azokat a tényezőket, melyek nemcsak a jelen, akár intézményen belüli, akár azon kívüli konkrét bántalmazásokkal kapcsolatosak, így kitágítva a témát mindazon, sok esetben láthatatlan tényezőkre, melyek választ igényelnek a szociális munkásoktól és például a fizikai környezet alakításáról gondolkodóktól. Annak érdekében, hogy a két most bemutatásra kerülő kérdőíves adatfelvétel eredményeit még inkább kontextusba tudjuk helyezni, a későbbiekben is használunk idézeteket ebből az ötven dokumentációból.

Szükségletfelmérés

2018 tavaszán a BMSZKI különböző intézményeivel (utcai gondozó szolgálat, nappali melegedők, éjjeli menedékhelyek, átmeneti szállók és a családok átmeneti otthona) kapcsolatban levő hajléktalan nők véleményét kérdeztük egy kérdőíves vizsgálatban. A felmérés célja a szolgáltatásaink fejlesztése volt a nők szükségleteinek alaposabb megértése által. A kérdőívben olyan kérdéseket igyekeztünk körüljárni, melyekre a Február 3 országos felmérés nem szokott kitérni (pl. női egészség, nőgyógyászati szűrővizsgálatok, fogamzásgátlás, várandósság), illetve konkrét szükségletekre, szolgáltatásokra kérdeztünk rá (van-e elég fehérneműje, milyen programokon venne szívesen részt stb). A kérdőíveket a témák egy részének érzékenysége miatt női munkatársak vették fel, előtte átbeszélve az egyes kérdésekkel kapcsolatos érzéseiket, félelmeiket.¹²

A válaszadás önkéntes és anonim volt, 305 nő válaszolt. A biztonság szempontjából a legrelevánsabb a kérdőív legelső kérdése volt: „Mit gondol, mi az itt lakó nők három legnagyobb problémája, amivel az itt dolgozóknak foglalkoznia kellene?“, amelyre a nők szabadszavas választ adhattak. Az alábbi táblázatban mutatjuk be a válaszok fő típusait.

1. Táblázat: „Mit gondol, mi az itt lakó nők 3 legnagyobb problémája, amivel az itt dolgozóknak foglalkoznia kellene?”

Intézménytípus	Három leggyakrabban említett probléma
Melegedő	tisztaság
	biztonság, férfiak
	lopások/párkapcsolati problémák
Fapad	tisztaság
	konfliktusok
	szenvedélybetegség
Olcsó átmeneti	tisztaság

¹² Bár a kérdezőbiztosok többnyire szociális munkások voltak, a mindennapos munka során többségük nem szokott a fogamzásgátlásról, mammográfiái vizsgálatról vagy abortuszról beszélgetni ügyfeleivel. Így számolt be az évvel kapcsolatos érzéseiről az egyik munkatárs az éves szakmai beszámolóban: „Izgalmas és nagyon személyes, intim kérdések is voltak benne, amiktől kissé tartottam, hogy nem fognak válaszolni, de nagyon örültek, hogy valaki ezzel is foglalkozik, érdekli és meghallgatja őket. Mielőtt nekikezdttem volna a lekérdezésnek, fontosnak tartottam hogyan vezetem fel a kérdőívezés témáját, célját. Elmondtam, hogy ezek a kérdések azért szükségesek, hogy pontosabban tudjuk felmérni igényeiket és így hatékonyabban tudjunk segíteni nekik problémáik megoldásában. Ezután szívesen jöttek beszélgetni, őszintén tudtak beszélni, olyan dolgokról is, amik nagyon intímek és egyéb körülmények között nem meséltek volna róla. Hasznosnak és fontosnak tartom, hogy külön foglalkozzunk a nőkkel.” (Váci 2018: 10-11)

	konfliktusok
	egészségi problémák
Drága átmeneti	mentális segítség
	tisztaság
	anyagi gondok/lakhatás

Forrás: saját szerkesztés

A Szükségletfelmérés adataiból jól kirajzolódik, hogy az egyes intézménytípusok között vannak megegyező és eltérő igények.

A melegedőben az ügyfelek napközben tartózkodhatnak, ezek a BMSZKI esetében mindig koedukált intézmények.¹³ A fapad, azaz az éjjeli menedékhely az éjszakai pihenés színtere. 2018-ban egy csak nőket fogadott (bár az épületben férfiak is éltek az átmeneti szállón), kettő koedukált volt (a páros elhelyezés mellett voltak nemenként külön férőhelyek). A BMSZKI átmeneti szállásain lakók térítési díjat fizetnek, míg az éjjeli menedékhelyek ingyenesek. A térítési díjak sem egységesek, többek között az adott átmeneti szálló komfortszintjének arányában változnak. Az „olcsó” átmeneti szállók olyan koedukált szállók, ahol 2018-ban a térítési díj 8000 Ft/hó alatt volt – ezeken a szállókon jellemzően 3-4 (vagy ennél több) ágyas szobákban volt az elhelyezés. A „drága” átmeneti szállókon 8000 Ft/hó feletti térítési díjak voltak, a szobák egy része kétágyas volt, illetve több helyen lehetőség volt páros elhelyezést igényelni. A „drága” átmeneti szálló magasabb térítési díja feltételezi, hogy a lakó bevétellel rendelkezik, legyen az akár munkaviszony, akár valamilyen nyugellátás, s mindezek mellett kiemelt előtakarékosságot írnak elő, aminek minimum összege az eljárásrend szerint tizenkétezer forint havonta. Az átmeneti szállók egy részében a lehetőségekhez mérten külön folyosórészekben szállásolják el az egyedül élő nőket és a férfiakat, valamint a párokat, máshol egy-két szobát különítettek el nők számára.

A közös metszet a négy típusú intézményben a tisztaság kérdése. Az épületeket takarító szolgálat tartja rendben, azonban a sok igénybevevő mellett ez nem jelenti azt, hogy azok folyamatosan tiszták. A kosz mellett pedig a rendszeres irtás ellenére jelen vannak az intézményekben a bogarak is, főként a csótányok és az ágyi poloskák. Ezeket szintén kötik a tisztasághoz, illetve annak hiányához. Az épületek külső- és belső állapota is erősítheti az ügyfelekben a tisztaság hiányának megélését, hiszen a falakon sokszor évekkal korábbi sérülések, koszfoltok láthatóak.

A koedukált intézményekben való együttélésről ilyen válaszok születtek: „*férfiak fizikai erőfőlnye- szociális munkások határozottabb fellépése*”, „*zavaró, hogy túl sok a férfi*”, „*legyen külön női szint*”, „*visszajelezzenek a férfiaknak*”, „*férfi-nő konfliktusok*

¹³ Nincs tudomásunk olyan nappali melegedőről Magyarországon, melyet csak nők használhatnak, míg a nemzetközi gyakorlatban vannak ilyenek, igaz, elvétve.

kezelése”, „férfiak, akik alkohol/drog befolyása alatt állnak”, „lentre is kellene férfi wc”¹⁴, „férfiak kihasználják a szállón a nőket”, „külön női, férfi program”, „családon belüli erőszak”, „védelem párkapcsolati bántalmazás miatt”, „bántalmazás, erőszak”, „lelki bántalmazás”, „mindennapi fizikai, lelki, gazdasági, verbális bántalmazás”, „védelem”, „lakóhely vagy a cím titokban tartása”. A nők válaszai két nagy csoportba sorolhatóak. Egyértelműen látszik, hogy nagy igényük van a közös intézményhasználat esetén a férfiaktól külön térre, legyen az akár fizikai értelemben vett, például a külön mosdó, vagy az átvitt értelemben vett, például a nemenként külön biztosított programok. Az adatfelvételkor és jelenleg sincs a BMSZKI-ban olyan koedukált intézmény, ahol a női igénybevevők teljesen önállóan élhetnének egy szinten – általában páros elhelyezés mellett kapnak helyet, mellyel sok esetben csak a helyszínen szembesülnek. A másik nagy válaszcsoport a biztonságra és a védelemre fókuszál. Korábban mutattunk példákat arra, hogy milyen gyermekkori és párkapcsolati bántalmazásokat éltek meg a vizsgálatainkba került nők. A válaszaik vélhetően nemcsak arra vonatkoznak, hogy nem szeretnék bántalmazást megélni és védelemre vágnak, hanem arra is, hogy amennyiben ők maguk jelenleg biztonságban vannak és nem kell menekülniük, akkor is nehéz számukra más kiszolgáltatott helyzetét nézni. Főként akkor szembesülhetnek ilyen esetekkel, ha a bántalmazás a közösségi terekben történik, vagy ha az átmeneti szállón egyedül élő nőként a páros szinten kapnak elhelyezést.

A nappali melegedőkben megfogalmazott két fennmaradó igény főként abból adódik, hogy mind a két nem képviselői jelen lehetnek, sőt, sokszor párok közösen veszik igénybe. A biztonságra vonatkozó elvárások között a legtöbb a férfiakra vonatkozott, mely egyértelműen mutatja, hogy a nők biztonságérzete jelenleg alacsonyabb, s adott esetben olyan melegedőt szeretnének használni, ahol kizárólag nők vannak – legalább időszakosan. A párkapcsolati problémák magas említésszáma is erre vonatkozhat, hiszen a melegedők színterei lehetnek az egyébként is mindennapos párkapcsolati konfliktusnak, mely szélsőséges formákat is ölthet és megfélemlítő lehet nemcsak a nők, hanem a férfiak számára is. *„A mai napon párkapcsolati konfliktusból fakadó, eszkalálódott vita miatt zavarták a lakótársak nyugalma, a recepciós kollégák beavatkozása volt szükséges. ... A tegnap este folyamán ismét összeveszett párjával, hangosan kiabáltak, megzavarták mások nyugalma, az ügyeletesnek kellett beavatkoznia.”*

Az éjjeli menedékhelyen szintén megjelennek a konfliktusok. Ezek egy része adódhat abból, hogy az igénybevevők személye többségükben nem állandó, a szobák sem fix összetételűek, sőt az ágyakon is estéről-estére váltakoznak az emberek (ld. Lengyel, 2021). Az, hogy minden este új szobatársakhoz kell alkalmazkodni, nagy eséllyel lehet konfliktusforrás. S mindez a frusztráció kiegészítve azzal, hogy a tömegszállás miatt semmilyen tér nincs a privát szférára, az egyéni intimitásra (legyen az akár egy lámpaoltás előtti elalvás, egy nyugodt telefonbeszélgetés valakivel), egyértelműen növeli a személyközi konfliktusok kialakulásának esélyét. Harmadik problémaként a szenvedélybetegséget jelölték meg a válaszadók. A BMSZKI több éjjeli menedékhelye alacsonyküszöbű, ami azt jelenti, hogy bármilyen állapotban lehet érkezni, azonban a falak között nem lehet semmilyen tudatmódosító szert fogyasztani. Így olyan embereket is beengednek (akár késleltetéssel), akik nem gyakorolnak teljes kontrollt és belátást a tetteik felett – hangoskodnak, balhéznak,

¹⁴ Valószínűleg a női szinten levő női WC-t használó férfiakat szeretné így távoltartani a válaszadó.

kötözködnek. Többször és általánosan megjelenő vágya az ügyfeleknek, hogy ne részesüljenek ugyanabban az ellátásban, mint a „drogosok és alkoholisták”, legyen számukra külön intézmény. Ilyen feszültséget jelenít meg a következő eset: *„Lakótársainak megfélemlítése és a szálló működésének akadályoztatása miatt jogviszonya felmondásra került. Többszöri figyelmeztetés ellenére is bejárt más szobába és ott kéregetett és fenyegette a lakókat. Rendszeres szerhasználatával összefüggő kiszámíthatatlan magatartásával félelemben tartotta a szoba és más szobák lakóit is.”*

Az „olcsó” átmeneti szállókon szinte ugyanazok a vágyak jelennek meg, mint az éjjeli menedékhelyen. Ennek egyik oka, hogy a sokágyas elhelyezés miatt ezek az intézmények olykor csak nevükben tartoznak a magasabb ellátási szinthez, így mintegy hidat képeznek a „drága” átmeneti szálló és a fapad között. Az egészségügyi problémák megléte két ok miatt lehet releváns a válaszadóknak. Az egyik az, hogy az egyik ilyen „olcsó” átmeneti szállón van kijelölve egy akadálymentes részleg, ami miatt itt több a rosszabb egészségügyi állapotú lakó. Mindezek mellett ott lehet a háttérben az a tényező is, hogy az „olcsó”, adott esetben ingyenes átmeneti szállóra inkább kerülnek munkaképtelen ügyfelek, akik sok esetben azért nem tudnak dolgozni, mert egészségügyi állapotuk nem teszi ezt lehetővé.

A „drága” átmeneti szállókon a fókusz a kilépésen van¹⁵: a mentális segítség és az anyagi gondok, lakhatás már mind azt jelzi, hogy az ügyfél azzal foglalkozik, hogy kerülhet vissza az önálló lakhatás mezőjére, s belátja, hogy ehhez szüksége van a jelenlegi terhek, adott esetben a korábbi traumák feldolgozására. Ráadásul ezt a megélést erősítheti az, hogy a BMSZKI-ban dolgozó pszichológusok jellemzően pont ezeken a „drága”, egykor kiléptető szállókon vannak jelen heti rendszerességgel.

A Szükségletfelmérés hasznosnak bizonyult abban, hogy a szervezeten belül megerősödjön a nőkről mint speciális szükségletű csoportról való gondolkodás. Bár a biztonság a nők által említett egyik probléma volt csupán, szociális intézményként mégis talán ez lehet az, ami a legkönnyebben, külön jelentős forrás bevonása nélkül is megvalósítható.¹⁶

Ügyfélelégedettségi felmérés

A BMSZKI átlagosan kétfévente Ügyfélelégedettségi kérdőívben kér visszajelzést a különböző szolgáltatásokat igénybe vevőktől, férfiaktól és nőktől egyaránt. A kérdések részben az intézmények fizikai felszereltségével, állapotával kapcsolatosak, de rákérdeznek a segítő szolgáltatások minőségére, az intézmény hangulatára és a dolgozók hangnemére is. Az első kérdőív 2019-ben már célzott kérdéseket tartalmazott a (nők által is megfogalmazott) biztonság különböző aspektusaival kapcsolatban, majd 2022-ben külön betétlap készült

¹⁵ Az ügyfélkör az utóbbi években annyira megváltozott, a hajléktalan emberek egészségügyi állapota olyan drasztikus romlást mutat, hogy sok esetben az egykori kiléptető átmeneti szállókon koncentrálnak az idős, teljes önellátásra nem képes ügyfelek. Ezzel a tendenciával az intézmények profilja is megváltozott és a saját lakásba gondozás helyett sokszor főleg időotthonba vagy egészségügyi intézményekbe igyekeznek elhelyezni az ellátottakat.

¹⁶ Egyéb pályázati programokból a nők szükségleteinek más területeire is figyelmet tudtunk fordítani, mint például a távol élő gyermekekkel való kapcsolattartás, női idősav biztosítása az egyik nappali melegedőben, kozmetikus, fodrász önkéntesek toborzása. Ezekről bővebb információ többek között itt található: <https://bmszki.hu/hu/noiprogram> A Szükségletfelmérés másik, nagyobb ívű és lényegesen több forrást igénylő fejleménye a traumatudatos nőgyógyászati rendelő kialakítása volt (<https://bmszki.hu/hu/nogyogyaszat>).

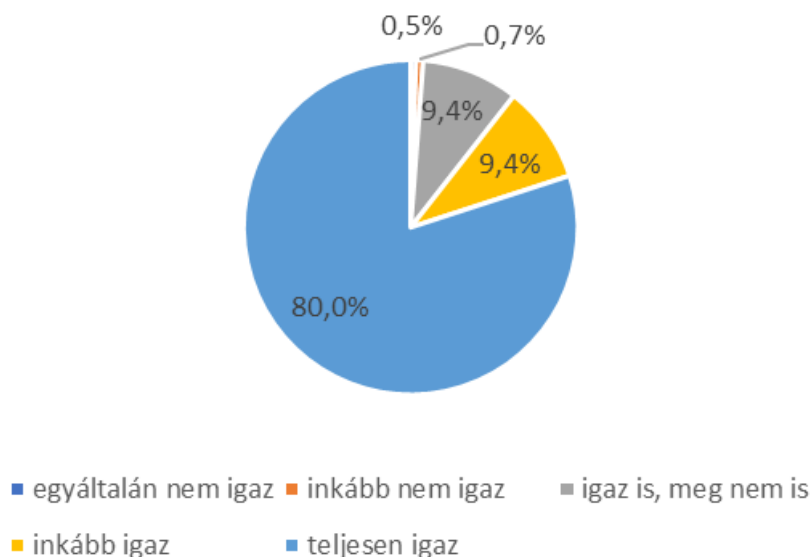
nőknek, amelyben a párkapcsolatokról és a gyermekekről is szerepeltek kérdések. Ez utóbbi eredményeit mutatjuk be az alábbiakban az 1240, s közte 401 női válasz.

A nők 80%-ának nagyon fontos, hogy biztonságban érezze magát abban az intézményben, ahol a kérdőívet kitöltötte. Azon válaszadó nők aránya, akiknek ez nem fontos vagy egyáltalán nem fontos, elhanyagolható.

Amellett, hogy alapvető igény, hogy az ember biztonságban tudja magát ott, ahol van és kerüli azokat a helyeket, ahol a védelme sérül vagy veszélyben érzi magát, van ebben a válaszban olyan szempont is, mely „hajléktalanspecifikus”.

A hajléktalanság a sok eltérő és más-más fókuszú definíciók mellett egyfajta hiányállapot is. És ez nemcsak a biztos lakhatásra vonatkozik, hanem a kapcsolatokra, a biztonságra, az otthonra. Az intézmény igénybevétele az ügyfél részéről sokszor az elemi túlélés alapja, hiszen a téli erős hidegekben egy éjjeli menedékhely fűtött hálóterme valóban a fizikai túlélést jelenti. Emellett azonban egy alapvető bizalom is jelen van, mely azt állítja a középpontba, hogy az adott helyen nemhogy nem bántják, de mentális és testi biztonságára, integritására is figyelni fognak. A biztonság ebben az esetben nem (csak) azt jelenti, hogy melegben leszek és nem vernek meg, hanem azt is, hogy elfogadnak olyannak, amilyen vagyok, nem ítélik meg felettem. Egy átmeneti szálló ezenfelül még annak az ígéretét is magában foglalja, hogy lesz egy hely, egy apró terület, ami felett én rendelkezhetek, és ami ha nem is otthon, de egy otthonos hangulatú szeglet.

1. diagram: Mennyire fontos, hogy biztonságban érezze itt magát? N=160 nő

Forrás: saját szerkesztés

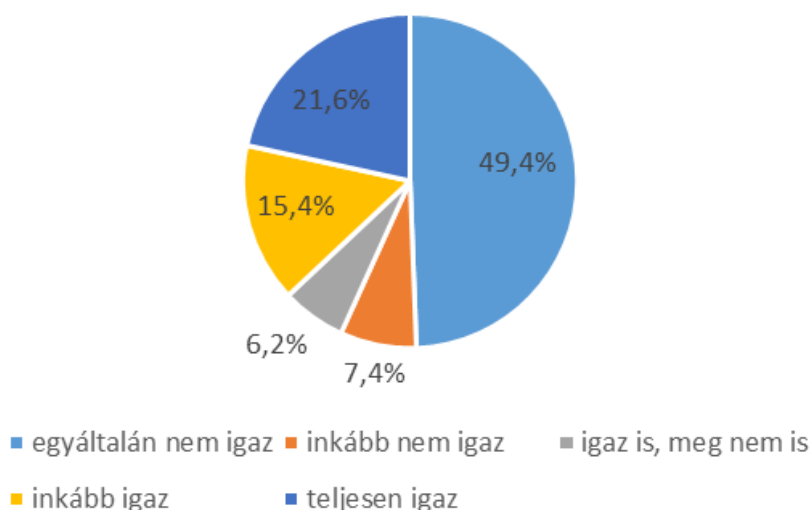
Az, hogy a válaszadó nők számára mennyire kiemelten fontos, hogy biztonságban érezzék magukat egy adott intézményben, már-már evidensnek tűnhet. A következőkben arra keressük a választ, milyen szempontok szerint élik meg vagy éppen hiányolják a saját biztonságérzetüket.

Bántalmazás és fenyegetés

Az intézményen belüli bántalmazás és fenyegetés megélését ötfokú skálával mértük.¹⁷ A nők közül általánosságban többeknek van olyan megélése, hogy atrocitás elszenvedője volt, mint a férfiaknak. Míg a férfiak átlagpontszáma erre a kérdésre 2,31 volt, addig a nőké 2,65. Bár cél ezen értékek csökkentése, azt már most jól mutatja, hogy az intézmények általánosságban biztonságosak, nem fordul gyakran elő, hogy az ügyfelek akár egymástól, akár a szociális munkás által bántalmazást szenvednének el. Ez különösen fontos abból a szempontból, hogy milyen kép él akár a többségi társadalom, akár az intézményrendszer nem használó hajléktalan emberek fejében a hajléktalanellátásról.

A válaszadó nők közel fele, 49,4% nyilatkozott úgy, hogy nem fordult elő, hogy az adott intézményben bántották volna. 21,6% egyértelműen megélt valamilyen fenyegetést vagy bántalmazást, s további 15,4% esetében ez az állítás markánsan jelen van – így erősen megkérdőjelezhető, mennyire tudják biztonságban érezni magukat az ügyfelek az egyes intézményekben. Az Ügyfélelégedettségi kérdőív két olyan intézménytípusban, nappali melegedőkben és éjjeli menedékhelyeken is felvételre került, ahol minden nap más és más emberekkel kerülnek interakcióba az ügyfelek, s ez a változás és változatosság magában hordozhatja a többszöri konfliktust, és ezekben az intézményekben a nők a többi szolgáltatáshoz képest magasabb arányban mondták, hogy már érte őket az intézményen belül bántalmazás vagy fenyegetés (ami az előzőekben bemutatott női Szükségletfelméréssel is összhangban áll).

2. diagram: Előfordult, hogy fenyegettek, bántottak itt engem N=162 nő

Forrás: saját szerkesztés

Ugyanakkor a kérdőív nem tért ki arra, pontosan milyen eseményt élt meg a válaszadó fenyegetésként vagy bántalmazásként, illetve ezeket kitől szenvedte el. Minden embernél egyéni érzések határozzák meg, hogy egy helyzet vagy egy másik ember viselkedése mennyire kelt bennük félelmet, mennyire élük meg fenyegetőnek, veszélyesnek. A

¹⁷ Az 1-es az egyáltalán nem igaz, az 5-ös a teljesen igaz volt.

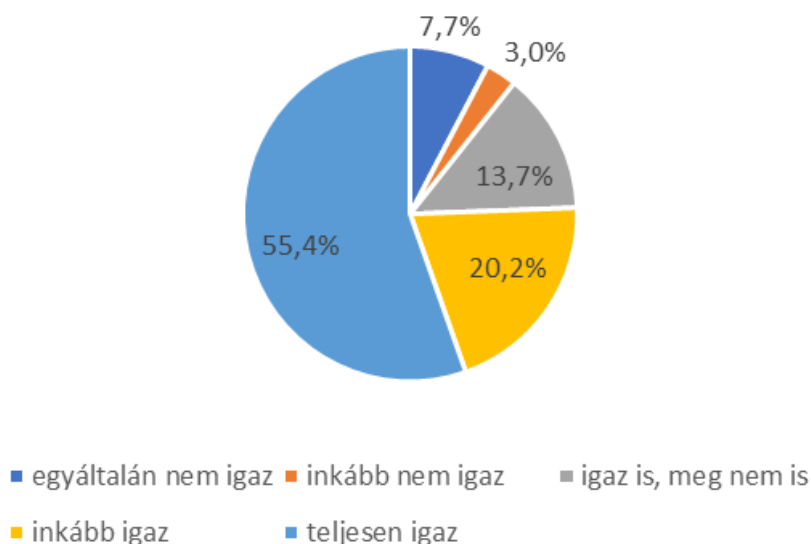
bántalmazás köre is igen tág, nemcsak az egyéni megélések mentén, hanem magának az agresszióknak a fényében is, hiszen ide sorolandók mind a verbális, a lelki, a fizikai és a szexuális visszaélések is. Egy kibővített adatfelvétel során sokkal jobban megérthetnénk, pontosan mire gondolnak a válaszadók, mikor arról nyilatkoznak, hogy egy-egy intézményben bántották vagy fenyegették őket. A definíciós keret mellett ugyanilyen fontos lenne annak vizsgálata, kitől, kiktől szenvedték el ezeket a válaszadók. A legtöbb konfliktus ügyfelek között merül fel, azonban egy szociális munkás vagy segítő kolléga fellépése adott esetben szintén lehet fenyegető (például amikor egy elfajult konfliktusban a kolléga utoljára figyelmezteti a lakót és kilátásba helyezi az intézményből való elküldését). Mivel párkapcsolatban élő hajléktalan emberek is kerültek a mintába, számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a bántalmazó vagy fenyegető fél (valakinek) a pár(ja) volt. Ebben az esetben az intézmény és a szakemberek feladatainak meghatározása lehet fontos.

A következő eset nemcsak a bántalmazásra ad példát, hanem arra is, hogy tud ehhez kapcsolódni az esetkezelő, valamint az intézmény többi dolgozója, milyen segítséget kap akár a szálló többi lakójától. *„I. zaklatottan keresett meg azzal, hogy hívjam fel a ...melegedőt és kérdezzem meg, hogy mi történt ott vele... Azt mondta, hogy a kollegák érthetőbben fogják elmondani, mert ő túl ideges. Megtudtam, hogy van egy zaklatója. A fiatalember nem szállón lakik, viszont rendszeresen követi ügyfeletem. Tegnap a nappali melegedő előtt ráncigálta és bántalmazta, majd egy üveg vodkát tört össze a lányon. Ügyfelem csak azt szerette volna, ha most már tudok erről a férfiről, de nem szeretné, ha bármiben intézkednék. ... [három hónappal később] I-t továbbra is zaklatja a volt barát. A szálló munkatársai mindent megtesznek annak érdekében, hogy megvédjük őt. Hivatalos ügyeinek intézésekor lakótárs kíséri. A félelmeiről ... és az esetleges továbblépésről beszélgettünk. ... [10 hónappal később] I. volt párja szombaton megjelent a szállón és a lányt kereste. A kollegák távozásra szólították fel, de I. a véletlen folytán akkor érkezett le a lifttel. A fiatalember a hajánál fogva próbálta őt kiráncigálni a liftből, majd az épületből. A recepciós kollegák segítséget hívtak, és sikerült kimenteniük az ügyfeletem. ... [egy héttel később] Éjszaka ismét megjelent a szállón I. volt barátja. Ismét rendőri intézkedés történt. I. fél elhagyni a szálló területét. A fiatalember egész nap hívogatja és üzenetekkel zaklatja őt.”*

Biztonság és kiszámíthatóság

Az Ügyfélélegedettség során megkérdeztük, hogy az ügyfelek mennyire elégedettek az intézmény biztonságával és kiszámíthatóságával. A válaszadó nők több mint a fele, 55,4%-a elégedett, további 20,2%-a többnyire elégedett, vagyis $\frac{3}{4}$ -ük nagyjából elégedett. A hajléktalanellátó intézmények sok szempont szerint valóban kiszámítható és állandó működést biztosítanak. A nappali melegedők és az éjjeli menedékhelyek ugyanakkor nyitnak és ugyanakkor zárnak minden nap, a házirendben pontosan szerepel, mit szabad és mit nem, az átmeneti szállók pedig még ennél is több állandóságot adnak azzal, hogy az ügyfélnek meghatározott férőhelye van.

**3. diagram: Az itteni biztonsággal, kiszámíthatósággal egészében elégedett
vagyok N=168 nő**

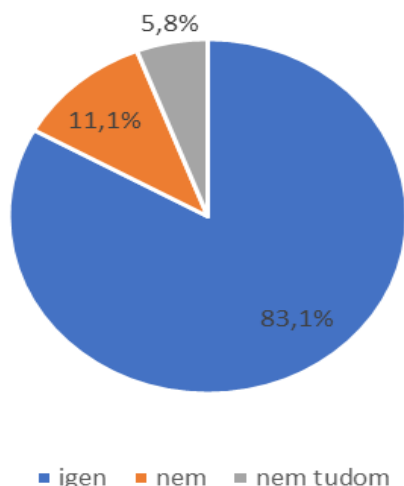
Forrás: saját szerkesztés

Itt is eltérés van azonban a férfiak és nők értékelése között, különösen a koedukált melegedők tekintetében, illetve a női éjjeli menedékhelyeken is alacsonyabb az elégedettség szintje más intézményekhez képest. A biztonsággal való ilyen fokú elégedettség némileg szemben áll a korábbi megállapítással, mely szerint az intézményekben az ügyfelek már megélték bántalmazást vagy fenyegetést. Egy biztonságos helyről talán gondolhatjuk, hogy megelőző lépéseket tesz és teret sem ad a bántalmazásnak, vagy egyértelműen fellépnek egy ilyen esetben. A biztonság (a kiszámíthatósággal együtt kérdezve) jelentheti azt az alapvető tényt, hogy az éjjeli menedékhelyen van ágy, tisztálkodási és mosási lehetőség; a nappali melegedőben akár azt, hogy megy a televízió, a pár mindkét tagját beengedik, szintén van tisztálkodási és mosási lehetőség.

Biztonság és segítő munka

Egy másik kérdés a biztonság segítő munkával kapcsolatos aspektusára kérdezett rá. A válaszadó nők 83,1%-a nyilatkozott úgy, hogy van olyan szociális munkás az intézményben, aki tudja, hogy mi van vele, s ezzel szemben csak 11,1%-nak van olyan megélése, hogy ez nem igaz. Ebben a kérdésben mind a nők, mind a férfiak egyöntetűen pozitívan nyilatkoztak.

4. diagram: Van itt olyan segítő, aki tudja, mi van velem N=168 nő

Forrás: saját szerkesztés

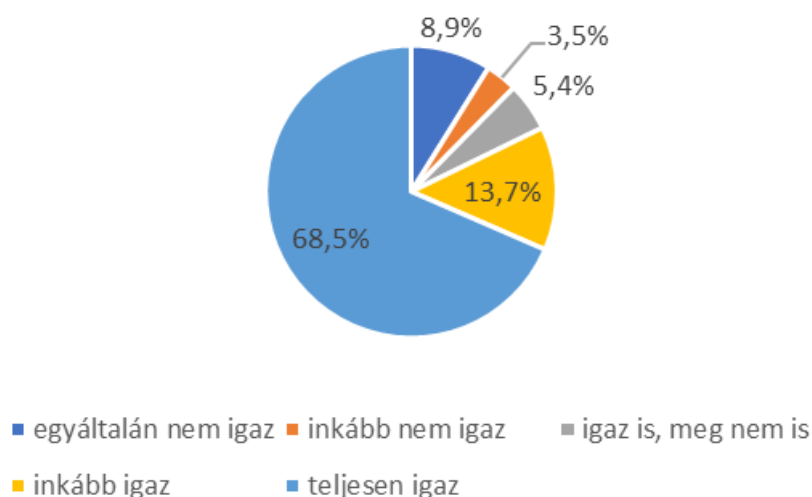
Ennél a kérdésnél is releváns lehet azon gondolkodni, mit is ért ezalatt pontosan a válaszadó, mit jelent számára az, hogy valaki tudja, mi van vele. A BMSZKI legtöbb átmeneti szállóján egyéni esetkezelés zajlik, azaz a lakó szorosan együtt dolgozik egy szociális munkással, aki nyomon kíséri ügyeit, segít az elakadásokban, általános képe van arról, hol tart az életében, milyen lépéseket szükséges megtenni az együtt meghatározott cél felé. A nappali melegedőkben és az éjjeli menedékhelyeken ennél sokkal lazább az ügyfélszociális munkás kapcsolat, mely részben abból adódik, hogy ezekben az intézményekben nincs meg a szállóhoz hasonló állandóság; a kliensnek csak egy-egy napra vagy éjszakára van jogviszonya, egyik fél sem elkötelezett abban a kérdésben, hogy másnap is az adott intézményt veszi igénybe. Mindezek ellenére a válaszadók jó része állandó látogatója egy általa szimpatikusnak talált intézménynek, így mégis kialakulnak szorosabb akár éveken át tartó segítő kapcsolatok. Az ilyen ismert közegben pedig az ügyfelek biztonságban érezhetik magukat, kötődhetnek a szociális munkásokhoz és segítőkhez, s természetes igényük lehet, hogy elmeséljék, mi történt velük egy adott napon, milyen örömeik vagy nehézségeik adódtak, egy-egy aktuális ügy kapcsán segítséget kérhetnek.

Mindenesetre optimizmusra adhat okot, hogy a válaszadó nők többsége úgy érzi, legalább egy szakember tudja, mi van vele, netalán mi foglalkoztatja. Ez nagyban segíti a konkrét esetkezelést és a szükségleteknek megfelelő segítségnyújtást is.

A dolgozók megszólíthatósága

A nők valamivel több mint $\frac{2}{3}$ -a érzi teljesen úgy, hogy fordulhat az intézmény dolgozóihoz, ha egy lakótárs vagy másik ügyfél fenyegeti vagy bántalmazza. Elgondolkodtató ugyanakkor, hogy a nők 12%-a inkább érzi úgy, hogy a munkatársak nem segíten(én)ek neki egy esetleges bántalmazás esetén, különösen a koedukált melegedőkben. Vannak azonban olyan intézmények is (melegedők és koedukált éjjeli menedékhelyek, de átmeneti szállók is), ahol a nők között kevesebben mondták, hogy nem lenne kihez fordulniuk, mint a férfiak között.

5. diagram: Úgy érzem, hogy fordulhatok az itt dolgozókhöz, ha egy lakótársam/másik ügyfél fenyeget vagy bántalmaz engem N=168 nő

Forrás: saját szerkesztés

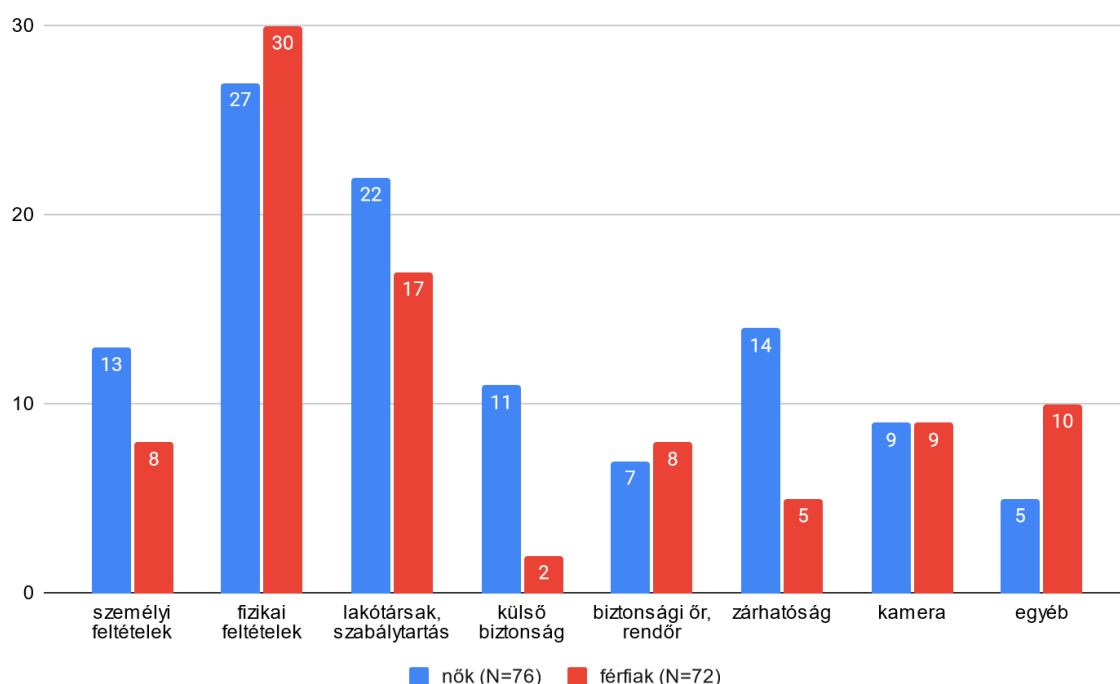
Vannak esetek, mikor nem arról van szó, hogy a szociális munkás nem tudja, mi történik az ügyféllel, hanem mást gondol arról, mi lenne a helyes, objektíven máshogy látja az esetet, mint ahogy az az ügyfél megélése szerint van. E. esetében a külső szemlélő nagy valószínűséggel azonnal azt javasolná, hogy szakítsa meg a kapcsolatot a férfivel, aki kilátásba helyezte a fizikai bántalmazást és rendre verbális agressziót gyakorol. Az idézetben látszik, ahogy a szociális munkás finoman utal erre, a megfelelő információkhoz juttatja a nőt, azonban az is tökéletesen látható, hogy egyéb félelmek miatt E. miért ragaszkodik ahhoz, hogy párja jogviszonyát ne szüntessék meg. Bár a jó szándék vezérli a segítőt, elképzelhető, hogy az ügyfél azt éli meg, nem értik meg, nem tudják, mi zajlik benne. Mindezek ellenére fontos, hogy E. olyan bizalmi kapcsolatban állt a szociális munkással, hogy el merete mesélni a vele történeteket és elfogadta a bántalmazásról szóló információk közös átolvasását. „E. érzelmi bántalmazásról számolt be: párja agresszíven kommunikált ma vele, és az is elhangzott, hogy megüti, ha nem hagyja abba. Beszélgettünk arról miből ismerheti fel, hogy bántalmazás áll fenn, felmerül-e a fizikai bántalmazás kockázata, jogai a párkapcsolatban, szóróanyag közös átolvasása az érzelmi bántalmazásról. Megbeszéltük, ha úgy érzi veszélyben van, azonnal jelzi a recepción. Kérte, hogy egyelőre ne tegyék ki a férfit, mert fél az esetleges bosszútól.”

Változásra való igények

Az Ügyfélelégedettségi kérdőív vizsgálta azt is, a megkérdezettek szerint milyen változtatásokra lenne szükség az intézményekben. Erre a szabadszavas kérdésre összesen 76 nő és 72 férfi válaszolt.¹⁸ A beérkezett felvetéseket csoportosítottuk, hogy elemezni tudjuk őket.

¹⁸ Bár összességében lényegesen kevesebb nő válaszolt a kérdésekre, erre a kérdésre abszolút számok szerint is több nő válaszolt, mint férfi. Jelezheti ez a nők fokozottabb igényét a biztonság iránt.

6. diagram: Önnek milyen változtatási javaslatai vannak az itt igénybe vett szolgáltatással kapcsolatban?

Forrás: saját szerkesztés

A legtöbbek által vágyott változás a fizikai feltételek köré épül. A BMSZKI intézményeit a rendszerváltáskor vette át, épületei már akkor sem voltak új építésűek, s falai között sok ezer lakó fordult meg. Az ügyfelek tökéletesen érzik az amortizációs károkat, ezért is szeretnék például korszerűbb épületeket, illetve olyanokat, ahol kevesebben laknak egy szobában. Az, hogy ezek mind a biztonság, illetve a biztonságérzet témakörébe tartoznak, nem kérdés, hiszen fizikai környezetünk állapota jelentősen tudja befolyásolni mentális jóllétünket is.

A külső biztonság szintén az intézmény közvetlen fizikai környezetére vonatkozott – legyen biztonságosan megközelíthető, a külvilágra nyíló ajtó legyen zárható és ne léphessen be olyan az épületbe, akinek nincs ott keresnivalója. Bár ez jelenleg is így van szabályozva, fel kellene tárnunk, mire gondolhattak azok, akik ezt vetették fel. Különösen fontos lehet ez a téma a nagylétszámú intézményekben, ahol könnyebben megeshet, hogy illetéktelen tartózkodik az épületben.¹⁹ („Az épület környékén, ill. a bejáratnál naphosszat megtalálható a bejutást zavaró, lépcsőn üldögélő emberek hatékonyabb eltávolítása biztonságosabbá tenné a helyet.”) Többen említették a szobák és fürdőszobák zárhatóságát: „lehetne a kaput, illetve éjjel a szobát lehetne bezárni!” ... „Zárható szobák és szekrények.” ... „Zárható fürdőszoba.” A szervezet épületeinek helye adott, azok megváltoztatására valószínűleg nem lesz mód. Azonban több olyan példáról is tudomásunk van, amikor egy-egy intézmény a legközelebbi tömegközlekedési eszköz és a szálló közötti útszakaszt szeretne biztonságosabbá vagy „komfortosabbá” tenni. Előbbire példa a közvilágítási pontok sűrítése, illetve a lámpahibák bejelentése, utóbbira pedig a nagy távolságon belül köztéri padok elhelyezésének igénylése.

¹⁹ Ld. I. korábban ismertetett esetét.

De volt példa arra is, hogy a szervezet a Budapesti Közlekedési Vállalattal vette fel a kapcsolatot annak reményében, hogy egy szélsőségesen kieső telephelyet érintsen a közelben közlekedő buszjárat.

Szintén nagy arányban említették a lakótársakkal és szankciókkal kapcsolatos változtatási igényeket. Sokan vágnak olyan szobákra mind az átmeneti szállókon, mind az éjjeli menedékhelyeken, ahol kevesebb emberrel kell együtt aludni. Többen kiemelték, hogy a házirendet mindenki vel kapcsolatban ugyanolyan erővel tartsák be és tudatmódosító szer hatása alatt álló személyt ne engedjenek be az intézményekbe (*“A renitenseket jobban szankcionálni kellene.” ... “A szomszédok kiabálását, fenyegetőzését megszüntetni.” ... “Minden este 10 óra után ellenőrizzenek minden emeleten a csendet.”*). A szankciók egységes érvényre léptetése pedig a közös és kiszámítható keretek mentén nyújt biztonságot – mind azoknak, akik így mentesülnek egy bódult állapotban lévő szobatárstól, mind azoknak, akik valós visszajelzést kapnak viselkedésükre. Szintén a biztonságot növeli, ha olyan személyek jogviszonya szűnik meg, akik társuk kárára követtek el például bántalmazó vagy eltulajdonító magatartást.

A válaszadók említették a személyi feltételeket, ahol legtöbbször arra vágytak, hogy legyen több dolgozó az intézményben, a szociális munkások viselkedése és jelenléte változzon. Amint az a diagramon is látható, a nők számára ez a kérdés fontosabb: *„Jó lenne, ha egy szociális munkás éjszakánként néha körbesétálna”, „Néha járjanak körbe a dolgozók (dohányzás)”, „A dolgozók odafigyelésére”, „Barátságosabb viselkedést”, „Sajnos kevés a szociális gondozó, nem tudnak mindenre figyelni.”* Van, aki szerint a biztonságérzete összefügg az ügyelet nemével: *„Figyeljék a helyet minden szociális munkás éjszakai ügyeletben férfi, nappal 2 nő.”*

Mindezek a szakmai műhely fényében

A felmérések eredményeit több szakmai fórumon is megvitattuk. A BMSZKI női szakmai műhelyén a felmérések által is érintett témák feldolgozását összekötöttük a hajléktalan nőket fogadó intézmények látogatásával, s ezeket az alkalmakat nyitottá tettük más intézmények munkatársai számára is.²⁰ Az egyes alkalmakon jelen tanulmányunk elején ismertetett nemzetközi szakirodalmak némelyikét és azok ajánlásait is átbeszéltük. Az [Utak és korlátok a hajléktalanellátásban konferencián](#) 2022-ben szekcióbeszélgetésen dolgoztunk fel a hajléktalan nők speciális támogatási igényeit, vidéki és fővárosi hajléktalanellátó szervezetek munkatársaival.

A munkatársak visszajelzései alapján egyértelművé vált, van igényük arra, hogy a női ügyfelek támogatásával kapcsolatos dilemmáikat másokkal megvitassák. A segítők nagyon eltérő végzettsége, tudása, kapcsolatrendszere alapján egészen más megoldások jutnak eszükbe nemcsak a különböző intézményekben, de akár egy adott intézményen belül is. Alapvető fontosságúnak tartották az intézmény légkörét, és azt, hogy legyenek olyan munkatársak, akikhez bizalommal tudnak fordulni a nők (természetesen nemcsak a biztonság témájában). A résztvevők úgy gondolták, fontos, hogy a team tagjai egységesen lépjenek fel,

²⁰ Nagy örömünkre szolgált, hogy nemcsak a szűken vett hajléktalanellátó intézményekből voltak résztvevők, hanem családsegítő központok, családok átmeneti otthonai munkatársai is részt vettek olykor a közös gondolkodásban.

s hasonló helyzetekben hasonlóan reagáljanak, továbbá a házirendet következetesen betartassák. További, a biztonságot és a biztonságérzetet támogató egyszerűen megoldható és bonyolultabb, költségesebb megoldások is szóba kerültek. Egyszerűbben megoldható praktikák voltak például hogy azoknak a pároknak, akiknél felmerül a párkapcsolati erőszak, olyan szállón ajánlunk férőhelyet, ahol jobban tudnak a segítők rájuk figyelni (pl. mert az épületben a szociális munkások irodái a lakószobák között vannak), vagy a női fürdőt az ügyeleti szoba látóterében elhelyezni, így könnyebben feltartóztatni (és szigorúbb szankciókkal eltántorítani) azokat a férfiakat, akik a közelsége miatt választanák ezt. Nagyobb költségigénye van például a kamerák felszerelésének, vagy akár az olyan beléptető rendszernek, ahol a nyitás előtti várakozás időszakát is biztonságosan, nem közvetlenül az utcán lehet tölteni. Többen szükségesnek látnák több, kizárólag nőket fogadó, lehetőleg minél kisebbek és családias hangulatú intézmény működését. Az érzelmi biztonság kialakításához például fontosnak tartanak az otthonos hangulatot, akár a közös terek otthonoszerű kialakításával (műanyag székek és asztalok helyett kanapék), akár olyan pihenőszobák létrehozásával, ahol a többágyas hálóteremben éjszakázó egyén néhány órára egyedül maradhat gondolataival.

Szóba kerültek olyan, kizárólag nők számára tartott csoportos beszélgetések, ahol a résztvevők teret kapnak tapasztalataik megosztására, egymás megerősítésére, támogató kapcsolatok kialakítására, például az anyaság, nőiesség, gyász, bántalmazás témájában. Az egyik átmeneti szállón a már régóta működő női csoportban a témák közé bekerült egy aktuális eset feldolgozása, mikor egy férfi lakóról kiderült, hogy a szállón élő nők közül többeket zaklatott, kéretlenül megérintett. Ez az alkalom nagyon hasznos volt azért, hogy a nők megtapasztalhassák közösségben, hogy az őket érő inzultusnak következménye lett, hiszen az érintett férfi jogviszonyát az intézmény felmondta, ki kellett költöznie a szállóról. A csoporton továbbá át tudták együtt gondolni egyénként és a lakóközösség tagjaként is, hogy hol húzódik a határ a zaklatás és a flörtölés között. Az esetről beszélgetve a munkatársak arról ötleteltek, hogyan lehet hasonló eseteket megelőzni, és hogy tudnak a leghamarabb informálódni arról, ha ilyesmi előfordul a szállón.

Konklúzió

Tanulmányunkban bemutattuk a hajléktalan élethelyzetben élő nők biztonságával kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalmat, valamint körbejártuk, hogy mi minden tartozhat a biztonság témakörébe. A Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményeiben folyó kutatások bepillantást engednek a hajléktalan nők biztonsággal kapcsolatos tapasztalataiba, mind a hajléktalanellátó intézményeken belül, mind azokon kívül. A közterületi életforma sajátos veszélyein túl a koedukált intézmények is kihívásokat támasztanak az ügyfelek, és persze az ott dolgozók számára is. A biztonságérzetet fokozza, ha azt érzik, hogy a munkatársak odafigyelnek rájuk, elérhetőek (nemcsak fenyegetés vagy bántalmazás esetén), ha a házirendben szereplő szabályoknak érvényt szereznek. A házirendet érdemes időnként az ügyfelekkel, akár külön a nőkkel is, felülvizsgálni, hogy bekerülhessenek az időközben felmerült problémás viselkedések, és az ezekre adható közösségi válaszok (mint amilyen a fenti példában szereplő, nehezen megfogható „zaklatás”).

A nagy, közös terekkel működő és főképp a koedukált intézményekben a legtöbb a konfliktus, és ezeket érzik a nők legkevésbé biztonságosnak. Bár hisszük, hogy a legjobb megoldás az lenne, ha mindenki saját otthonában, s nem pedig intézményben élhetne, a fentiek alapján amíg ez nem lehetséges, szükség lenne csak nőket fogadó, otthonosan kialakított intézményekre (nemcsak a szállások, hanem a nappali ellátások között is)²¹, vagy ezek hiányában csak nők tartózkodását lehetővé tevő terekre (épületszárnyra, folyosóra). A privát szféra megteremtését segíthetik a „csendszobák” – olyan terek, ahol a többiektől elkülönülve lehet pihenni, gondolkozni, telefonálni.

A női terek közé tartozhatnak az olyan, csak nők számára szervezett csoportfoglalkozások, amelyen akár tematikusan, akár spontán módon szóba kerülhetnek a női lét különböző aspektusai. Az ilyen csoportok vezetőinek segítséget jelenthet, ha időnként megoszthatják egymással tapasztalataikat, tanulhatnak egymástól. Szintén a nők visszajelzései alapján fontos lehet, hogy a nőket fogadó intézményekben (akár mindig) legyenek női munkatársak is szolgálatban – példa erre a BMSZKI utcai gondozó szolgálata, ahol törekednek arra, hogy minden műszakban dolgozzon legalább egy nő a közterületen élő nőkkel való kapcsolattartás miatt.

A szociális intézmények munkatársai visszajelzései alapján szükséges lenne a nőkkel és a biztonsággal kapcsolatos tudás bővítése – akár párkapcsolati erőszak terén, akár a nők tapasztalatainak megismerése által, és az így megszerzett ismeretek folyamatos karbantartása (pl. biztonságfókuszú esetmegbeszélők, eseti és rendszeres szupervízió formájában). Ezek képezhetnék alapját olyan egységes eljárásrendek kidolgozásának, melyek minden hajléktalanellátó (sőt, más szociális) szervezet számára hasznosak lehetnek.

Kutatásunkat részben a BMSZKI-ban elérhető adatok másodelemzésével, részben célzott, a nők tapasztalataira fókuszáló kérdőíves vizsgálattal végeztük. Annak érdekében azonban, hogy a válaszokat mélységükben értelmezni tudjuk (kinek mit jelent a fenyegetés vagy a bántás, mi alapján értékeli egy adott intézményt biztonságosnak vagy részben biztonságosnak), kvalitatív kutatásra is szükség lenne – reményeink szerint a jövőben erre is sor kerülhet.

Bár jelen tanulmányunkban a hajléktalan élethelyzetű nők körében és az őket támogató intézményekben gyűjtött adatokat, jó gyakorlatokat és lehetséges válaszokat mutattunk be, ezek valószínűleg más koedukált, bentlakásos és nappali ellátást nyújtó szociális intézményekben is használható és megfontolandó lépések lehetnek – akár nagylétszámú, akár kisebb létszámú szolgáltatásról legyen szó.

²¹ A BMSZKI traumatudatos nőgyógyászati rendelőjét például ennek érdekében csak nőket fogadó térként alakítottuk ki – a munkatársak mind nők, és a férfi kísérők sem léphetnek az intézménybe. Ugyanakkor várandósgondozás esetében, ahol örömteli és vágyott lehet az apa jelenléte, a rendelő dolgozói megpróbálják megteremteni a lehetőséget a férfi vizsgálaton való részvételére, de időben és térben a többi rendelésre érkezőtől elkülönülten.

Irodalomjegyzék

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300003.tv>
- BAPTISTA, I. (2010): Women and homelessness. In: O'SULLIVAN, E. et al (eds.): *Homelessness Research in Europe*. FEANTSA, Brussels. 163-185.
- BAXTER, S. (1991): *Under The Viaduct. Homeless in Beautiful B.C.* New Star Books, Vancouver.
- BREITNER P. (2016): Lakáshasználat a hajléktalanságban – jelentés a szociálpolitika senkiföldjéről. In: GYŐRI P. – VIDA J. (szerk.): *Dialógusok a hajléktalanságról*. Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei – Menhely Alapítvány, Budapest. 83-103.
- BREITNER P. – PATAKI Z. (2024): *Összefoglaló a 2023. évi Február 3. felmérés eredményeiről*. <https://bmszki.hu/hu/rolunk/intezmenyi-beszamolok/2023-evi-intezmenyi-beszamolok> Melléklet 1.
- BRETON, M. - BUNSTON, T. (1992): Physical and sexual violence in the lives of homeless women. *Canadian Journal of Community Mental Health* 11/1, 29-44.
- DUSEK T. (2015): A lakókörnyezeti biztonságérzet településtípusok szerinti különbsége Magyarországon. *Közép-Európai Közlemények*, 2015, 101-109.
- FEHÉR B. (2023): Menedék mindenkinek. Akciókutatás a koedukált intézményekben élő nők jobb elhelyezése érdekében. *Párbeszéd Szociális Munka folyóirat*, 10/2.
- FEHÉR B. – KOVÁCS I. (2018): Különbségek és hasonlóságok. Hajléktalan helyzetű nők és férfiak összehasonlító vizsgálata a 2016. február 3-ai adatfelvétel alapján. *Esély* 2018/6. 75-106.
- FEHÉR B. - LENGYEL L. (2023a): A hajléktalanság női arca. *Párbeszéd. Szociális Munka Folyóirat*, 10(1): 83–99. <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2023.10/1/6>
- FEHÉR B. - LENGYEL L. (2023b): Hajléktalanság családok több generációjában. *Esély* 2024/3. 3-19.
- FEHÉR B. - LENGYEL L. (2024): Generációkon átívelő ismétlődő (összetett) hátrányok hajléktalan családok körében. *Szociológiai Szemle* 2024/3: 2-29., <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.15054>
- GYŐRI P. (2008a): Fedél nélkül élők. In: GYŐRI P. – VIDA J. (szerk): *Utcák népe. Otthontalanul... Tégy az emberért!* Menhely Alapítvány – Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei, Budapest. 5-141.
- GYŐRI P. (2008b): Kirekesztettek a városközpontban. In: GYŐRI P. – VIDA J. (szerk): *Utcák népe. Otthontalanul... Tégy az emberért!* Menhely Alapítvány – Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei, Budapest. 180-227.
- GYŐRI P. – GURÁLY Z. (2013): A titkos lista. In: GYŐRI P. – VIDA J. (szerk): *Változó és változatlan arcú hajléktalanság. Otthontalanul... Tégy az emberért!* Menhely Alapítvány – Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei, Budapest. 189-212.
- HORVÁTH H. – TÓTH P. (2015): A szubjektív biztonságérzetet befolyásoló tényezők Magyarországon. In: BUGOVICS Z. – TÓTH P. (szerk.): *Gazdasági és társadalmi*

konfliktusok a szubjektív jóllét és biztonságérzet megközelítésében. L'Harmattan, Budapest. 189–210.

HUEY, L. – BERNDT, E. (2008): 'You've Gotta Learn How to Play the Game'. Homeless Women's Use of Gender Performance as a Tool for Preventing Victimization, *The Sociological Review* 56/2, 177–94.

LENGYEL L. (2021): A tizenegyes ágy. In: KISS M. – LENGYEL GY. (szerk): *Milyen élet ez? Szociográfiák.* Gondolat, Budapest. 41-58.

MAY, J. – CLOKE, P. – JOHNSEN, S. (2007): Alternative Cartographies of Homelessness. Rendering Visible British Women's Experiences of 'Visible' Homelessness, *Gender, Place and Culture* 14/2, 121–40.

MIRAGLIESE, L. – VELLA, J. – PONCE-VOIRON, C. (2021): *Un abri pour toutes. Mieux accueillir les femmes dans les centres d'hébergement mixtes.* <https://fondationdesfemmes.org/fdf-content/uploads/2021/10/uapt-rapport-1-web.pdf>

RÓBERT P. (2020): Bizakodók és gyanakvók: biztonságérzet és áldozattá válás Magyarországon és nemzetközi összehasonlításban. In: KOLOSI T. - SZELÉNYI I. - TÓTH I. Gy. (szerk): *Társadalmi riport, 2020.* TÁRKI, Budapest. 522-540.

SZOBOSZLAI K. – FÁBIÁN G. – HÜSE L. (2008): Hogyan válnak áldozattá a hajléktalanok? A hajléktalanok sérelmére elkövetett cselekmények feltárása és a megelőzés módjainak keresése. *Esély*, 2008/4. 94-106.

TOMAS, A. – DITTMAR, H. (1995): The experience of homeless women: An exploration of housing histories and the meaning of home. *Housing Studies*, 10/4. 493-515.

VÁCI (2018): *A Váci Éjjeli Menedékhely és Nappali Melegedő 2018. évi szakmai beszámolója.* https://bmszki.hu/sites/default/files/fajlok/node-533/2018%20%C3%A9vi%20szakmai%20besz%C3%A1mol%C3%B3_V%C3%A1ci.doc

WRIGHT, S. – HUGHES, K. – GREENHALGH, E. – CAMPBELL, L. (2024): *Women's Rough Sleeping Census 2023 Report.* Solace – Single Homeless Project – Change Grow Live. <https://www.solacewomensaid.org/wp-content/uploads/2024/05/FINAL-2023-WRSC-report-10-May-20241.pdf>

YOUNG, I. (2005): *On female body experience: "Throwing like a girl" and other essays.* Oxford University Press, New York.

Melléklet

	gyakorlati kategória (csoportok)		lakhatási forma		általános meghatározás
fedél nélküli	1	közterületen élő emberek	1.1	közterületen vagy szabad ég alatt	utcán vagy közterületen életvitelszerűen tartózkodás olyan menedékhely hiányában, amely lakóhelyül szolgálhatna
	2	krízisszállón élő emberek	2.1	éjjeli menedékhely	olyan emberek, akik nem rendelkeznek szokványos tartózkodási hellyel és így éjjeli menedékhelyen, alacsony küszöbű menhelyen élnek
lakástalan	3	hajléktalan szállón élő emberek	3.1 3.2 3.3	hajléktalan szálló átmeneti szálló átmeneti támogatott lakhatás	ahol csak átmeneti ideig lehet lakni
	4	anyaotthonban élő emberek	4.1	anyaotthon	családon belüli erőszak miatt elszállásolt nők, rövid idejű tartózkodásra szolgáló szálláshelyen
	5	bevándorlók szálláshelyén élő emberek	5.1 5.2	befogadó állomások, bevándorlók menedékhelye bevándorló munkások szállása	bevándorló státuszuk miatt befogadó állomásokon vagy átmeneti szálláshelyen elszállásolt bevándorlók
	6	intézményi ellátásból kikerülő emberek	6.1 6.2 6.3	büntetésvégrehajtási intézetek egészségügyi intézmények gyermekek intézményei/otthonai	a szabadulást megelőzően nem áll rendelkezésre lakhatás a lakhatás hiányából kifolyólag marad a szükségesnél hosszabb ideig megoldatlan a lakáshelyzete (pl. 18 éves koráig)

	7	(hajléktalan élethelyzetük miatt) tartós (lakhatási) támogatásban részesülő emberek	7.1 7.2	hajléktalanok idősotthona támogatott lakhatás korábban hajléktalan emberek részére	korábban hajléktalan személyek számára tartós lakhatás gondozással egybekötve (általában egy évet meghaladóan)
bizonytalan lakáshelyzet	8	bizonytalan lakhatásban élő emberek	8.1 8.2 8.3	átmenetileg szülőknél/barátoknál nem jogszabályszerű albérlet illegálisan elfoglalt telken lakás	lakásban él, de a lakáshiány miatt nem az állandó lakóhelyén, nem önálló lakásban lakásban bérleti szerződés nélkül, jogcím nélkül él, illetve önkényes lakásfoglaló egy telek jogtalan elfoglalása
	9	kilakoltatás fenyegetettségében élő emberek	9.1 9.2	kilakoltatási határozattal rendelkezik (bérelt lakásban) ingatlanvégrehajtási határozattal rendelkezik (saját lakásban)	a kilakoltatás végrehajtása a közeli jövőben várható a jelzálogjog birtokosa a jelzálogjog érvényesítéséről határozattal rendelkezik
	10	erőszak fenyegetettségében élők	10.1	rendőrség által jegyzőkönyvezett esetek	rendőrségi intézkedéssel/beavatkozással kell védelmet nyújtani a családon belüli erőszak áldozata számára
elégtelen lakáskörülmény	11	ideiglenes/nem standard építményekben élő emberek	11.1 11.2 11.3	mobil otthonok nem szabványos építmények ideiglenes építmények	szokásos lakóhelyként nem használható összetákolt/alkalmilag barkácsolt menedék, kunyhó, kalyiba bizonytalan ideig álló építmény, bódé
	12	alkalmatlan lakásban élő emberek	12.1	lakhatásra alkalmatlan lakott lakások	a hazai törvények vagy építési rendeletek értelmében lakóhelyként alkalmatlan
	13	szélsőséges túlzsúfoltságban élő emberek	13.1	meghaladja a túlzsúfoltság az országos küszöbértéket	meghaladja az adott lakóterületre vagy szobaszámra vonatkozó országos laksűrűségi szintet